

7. Тимошик М. Смирений богомолець за кращу долю українського народу. К.: Либідь, 1995. С. 7-47.
8. Тимошик М. Шевченкіана Івана Огієнка. *Дивослово*. 2007. № 3. С. 33-37.

УДК 814.161.2'261

Онуфрієнко О.П.

*кандидат філологічних наук, доцент,
завідувач кафедри української мови, літератури та культури,
Національний технічний університет України
«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»*

СУРЖИК І КУЛЬТУРА УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ТА МОВЛЕННЯ В УМОВАХ БІЛІНГВІЗМУ

Проблеми, означені в назві статті як білінгвізм, суржик і культура мовлення, на жаль, не застаріли і остаточно не вирішені.

Білінгвізм, або двомовність, реальність у сьогodнішній Україні як країні постколоніальній не одне десятиліття, де проводилась русифікація. На жаль, ця ситуація продовжується і сьогodні. Російськомовність українців дала привід Путіну заявити про їх захист, та й самі українці на Сході, особливо на Сході, кричали: «Путин, приди!» Зрозуміло, що це лише привід, але він зіграв свою роль.

Часто на захист двомовності в Україні наводять, як приклад, європейські країни: двомовних – чотири: Бельгія, Білорусь, Ірландія, Фінляндія, а тримовних – три: Боснія і Герцеговина, Люксембург, Швейцарія. Але особливості дво- і тримовності цих країн в тому, що це мови корінних народів, які, об'єднавшись, утворили державу, а певні мови домінують на тих територіях, де переважає народ, який говорить тією чи іншою мовою.

Проблема білінгвізму в Україні залишається гострою. Саме русифікація є однією із складових гібридної війни в Україні: у інтернеті переважає російська мова, вона панує і у владних коридорах, і у побуті можновладців, журналістів та інших прошарках суспільства. Учитель української мови, як правило, виходячи на перерву, теж спілкується з учнями російською. Не вистачає розуміння, що таке становище руйнує державність, немає усвідомлення того, що мова потребує захисту і збереження, потребує культивування, що потрібно у повному обсязі володіти культурою мови і мовлення. Тому така штучна і кострубата українська мова у наших політиків, а ще І. Огієнко стверджував, що велика мовна культура конче веде до великої сили політичної.

На нашу думку, у суспільстві має бути культ культури мови і мовлення, освіченості, щоб Ахматову не називали Ахметовою, а замість вимкнення не казали

виключення. Постійне змішування мов руйнує механізми саморегуляції, самовідновлення будь-якої мови і не дарма вчені б'ють на сполох, стверджуючи, що українська мова може взагалі зникнути до 50-х років ХХІ ст.

Проблема того білінгвізму, який існує в Україні, не лише лінгвістична, а і державна, і політична, ще Вільгельм фон Гумбольдт зазначав, що мова повинна бути і народною, і освіченою, тобто грамотною. Не можна забувати про зв'язок мовної свідомості з національною свідомістю. Тому потужна русифікація була спрямована на витіснення із національної свідомості важливої складової – української мови. Тому, як зазначають лінгвісти, і виникла масова двомовність, що в свою чергу, породила суржик.

Суржик в українській мові і є проявом білінгвізму, масової двомовності. Його зневажливо називають «хохляцьким діалектом», «імперським діалектом», «русскокультурним діалектом» та подібне. Суржик процвітає у різних сферах суспільного життя, він різний: у місті, у селі, у школі, у лікарні, на ринку, у провладних кабінетах, на естраді. На жаль, це багатобарвне та багатолике явище ще не досліджене і тому нашим сьогоденням є російсько-український і українсько-російський суржик, на який не звертають увагу. Це проблема не лише малоосвічених прошарків суспільства, а й освічених, яким байдуже до мовних норм, вони легко втрачають мову, а замінити її на повноцінну літературну не можуть. Тому суржик – це мовна небезпека і його називають «хворобливим станом мови», і як хвороба мови спричинена русифікацією він потребує, на думку Ліни Костенко, і діагностики, і лікування. Мова – душа народу, а спотворена мова спотворює, а то і вбиває, душу.

Вживання суржику тісно пов'язане із культурою мови і мовлення. Явище суржика, вважав Ю. Шевельов, досить давнє і небезпечне для мови. Він писав: «Чи багато з тих, хто активно оперує мовою, усвідомлює, що мова перебуває сьогодні на критичному роздоріжжі...у виборі своєї майбутньої структури, і що кожний з нас, ті чи ті слова й форми, голосує за те, якою вона буде структурно». На цю ж проблему звертав увагу і Іван Огієнко, застерігаючи від уживання русизмів. Оксана Пахльовська писала: «Раби – це нація, котра немає слова, отже не може захистити себе». Не випадково «велика росія» сьогодні на захоплених і окупованих землях починає з русифікації, вводить вивчення, в тому ж Херсоні, російської мови, російської історії, переводить усі предмети на російську мову. «Без мови в світі й нас нема» – написав хтось із поетів, але не будь-якої мови, не суржику, а вишуканої літературної мови, яка об'єднує націю, стверджує її цінності. Тому питання культури мови і мовлення вкрай важливі.

Вчені зазначають, що розвиток культури мови на сучасному етапі відбувається під впливом антропоцентризму, для якого людина є найвищою цінністю. Мова формує людину, а культура мови формує людину культурну,

сприяє її комунікативному розвитку та підвищує рівень культури мовлення. Недарма Сократ казав: «Заговори, щоб я тебе побачив». І справді, мова особи виявляє і її культурний код, і рівень її освіченості, і рівень її інтелекту, і естетичний розвиток, і навіть її душевні якості. Тому питання культури української мови і сьогодні на часі, а без зусиль, спрямованих на зміцнення, очищення мови, її культивування, неможливий поступ української нації і української держави. Іван Огієнко, видатний мовознавець, громадський діяч, історик культури, церкви, мови писав, що Україна розпочнеться тоді, коли на переговори до Москви їхатимуть з перекладачем.

ЛІТЕРАТУРА

1. Антоненко-Давидович Б.Д. Як ми говоримо. К.: Либідь, 1991. 256 с.
2. Мацько Л.І., Кравець Л.В. Культура української фахової мови: Навч. посібник. К.: Вид. «Академія», 2007. 300 с.
3. Огієнко І. Наука про рідномовні обов'язки. Рідномовний Катехизис для вчителів, робітників пера, духовенства, адвокатів, учнів і широкого громадянства. *Слово*. 1991. Ч. 13. Липень. С. 4-5.
4. Сербенська О.А., Волощак М.Й. Актуальне інтерв'ю з мовознавцем. К.: Вид. центр «Просвіта», 2001. 204 с.

УДК 316.73:008

Чорний О.О.

*канд. філос. наук, науковий співробітник
Інституту політичних і етнонаціональних досліджень
ім. І. Ф. Кураса НАН України*

ПОДОЛАННЯ НЕГАТИВІЗМУ В СУСПІЛЬНІЙ СВІДОМОСТІ ЯК ЧИННИК РОЗВИТКУ УКРАЇНСЬКОЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ

Погляд спостерігача, який не є безпосередньо залученим до події, або надає оцінку з позицій іншої культури, мало коли правильно визначає сутність того, що відбувається, втім, подекуди такий свіжий, відсторонений погляд дозволяє несподівано вдало помічати окремі риси явища.

Відомий у минулому кінорежисер, а в сучасності – один з провідних ідеологів російської антиукраїнської пропаганди, Карен Шахназаров, в одному з телеестерів на початку березня 2022 р. озвучив несподівані для кремлівської риторики тези – про те, що українська нація єдина й розділити її не вдасться. Ідеологічна зашореність не дозволила йому визначити рушійні сили зазначеного феномену (нібито старання «західних кураторів»), втім, мистецьке мислення влучно «схопило» одну з особливостей українського націотворення: «треба віддати